

ERZURUM

Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası

Ocak 2023

TGA

TÜRKİYE TURİZM
TANITIM VE GELİŞTİRME
AJANSI

Erzurum

Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası

31 OCAK 2023

Katkıda Bulunanlar:

Prof. Dr. Bilgehan Gülcan

Doç. Dr. Halil Burak Sakal

Doç. Dr. Üzeyir Kement

Öğr. Gör. Yasemin Yetkin

Sosyal ve Stratejik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi katkılarıyla hazırlanmıştır.

Kapadokya Üniversitesi

50420 Mustafapařa Ürgüp Nevřehir

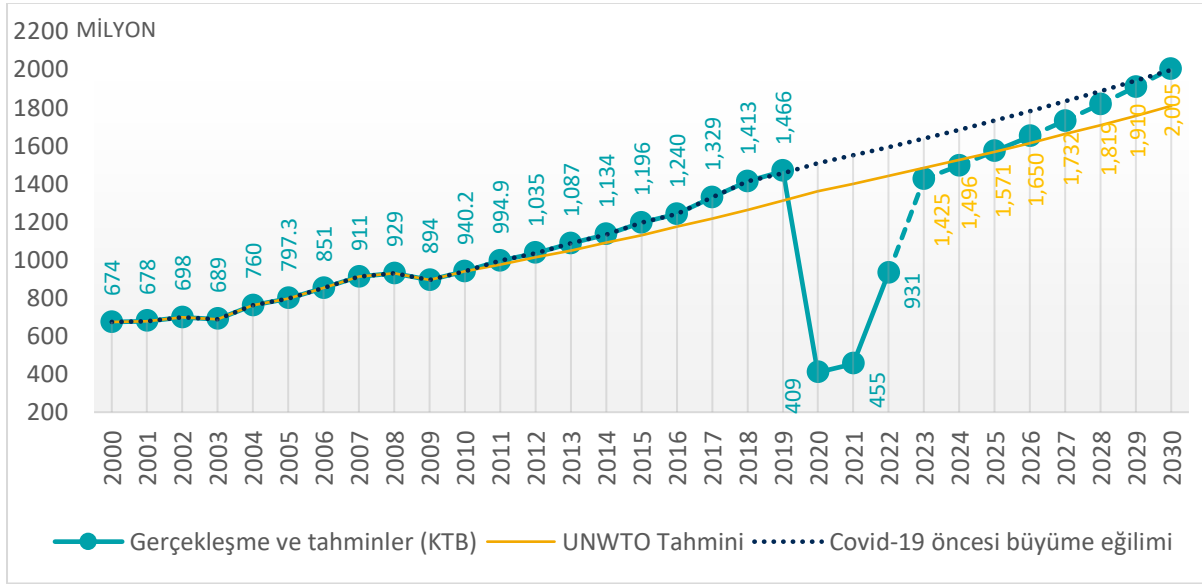
İçerik

GİRİŞ	1
TÜRKİYE TURİZMİ	1
ERZURUM İLİNİN ÖZELLİKLERİ	2
1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARINI ARTIRMA	3
2. REKABET GÜCÜNÜ ARTIRMA	4
3. TANITIM ÇABALARINDA BÜTÜNLEŞİK YAKLAŞIMI BENİMSEME	5
4. TURİST GÜVENLİĞİNİ ARTIRMA	6
5. ULAŞILABİLİRLİK İMKÂN VE NİTELİĞİNİ ARTIRMA	6
6. NİTELİKLİ İŞGÜCÜ GELİŞTİRME VE İMKÂNLARINI ARTIRMA	7
7. DİJİTALLEŞME VE AKILLI TURİZM UYGULAMALARININ ETKİLİ KULLANIMI	8
8. TARIM-TURİZM ENTEGRASYONU İLE AGRO TURİZMİ GELİŞTİRME	8
9. GASTRONOMİ TURİZMİNDE ULUSLARARASI KENT MARKASI YARATMA	10
10. UZUNDERE'Yİ CİTTASLOW AĞI KAPSAMINDA ETKİLİ TANITMA	12
11. MACERA TURİZMİ GELİŞTİRME	12
12. TARİH VE KÜLTÜR TURİZMİNİ CANLANDIRMA	13
13. HÜZÜN TURİZMİNİ GELİŞTİRME	14
14. EKOTURİZMİ GELİŞTİRME	14
15. KIŞ TURİZMİNİ CANLANDIRMA	14
16. YÜKSEK İRTİFA SPOR TURİZMİNİ CANLANDIRMA	15
17. ULUSLARARASI MARKA FESTİVALER ŞEHRİ OLMA	16
18. TERMAL TURİZMİNİ CANLANDIRMA	16
19. NİTELİKLİ HEDİYELİK EŞYA ENVANTERİNİ GELİŞTİRME	17
20. KENT PEYZAJINI DÜZENLEME VE REKREATİF ALANLARI ARTIRMA	17
21. ERZURUM DESTİNASYON MARKASI GELİŞTİRME	18

GİRİŞ

Turizm endüstrisi gelir, istihdam ve kalkınma açısından lokomotif görevi üstlenen sektörlerdendir. Dünya turizmi, 2020-2021 yıllarında yaşanan küresel salgın dönemi istisna olmak üzere, sürekli ve dünya gayri safi yurt içi hasılasından daha hızlı bir büyüme kaydetmektedir (Şekil 1). Uzun yıllar ortalamaları dikkate alındığında turizm küresel çapta her 10 kişiden birisine iş imkânı yaratmakta, dünya ülkelerinin gayri safi yurt içi hasılasının ortalama yaklaşık yüzde 10'unu oluşturmaktadır. Turizm sağladığı gelirin çarpan etkisi ile doğrudan ve dolaylı yollarla ve tedarik zincirleri kanalıyla hizmet, imalat ve tarım sanayiinde de istihdam yaratma özelliği ile toplumların refah ve gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Şekil 1. Küresel turist sayıları

Kaynak: UNWTO *World Tourism Barometer*, Ocak 2023.

Turizm, ekonomiye olan katkısı dışında, ülkelerin sahip oldukları doğal, kültürel, tarihi kaynaklarının değerlendirilmesi ve bu kaynakların sürdürülebilirliğine ve gelişimine destek vermesi, yaşam kalitesinin artması ve toplumların birbirlerini daha yakından tanınması sayesinde ulusal ve uluslararası barışa destek olması gibi birçok etkiye sahiptir. Turizmin sayılan tüm bu etkileri, turizm sektörünün sürdürülebilirliğinin önemini artırmaktadır.

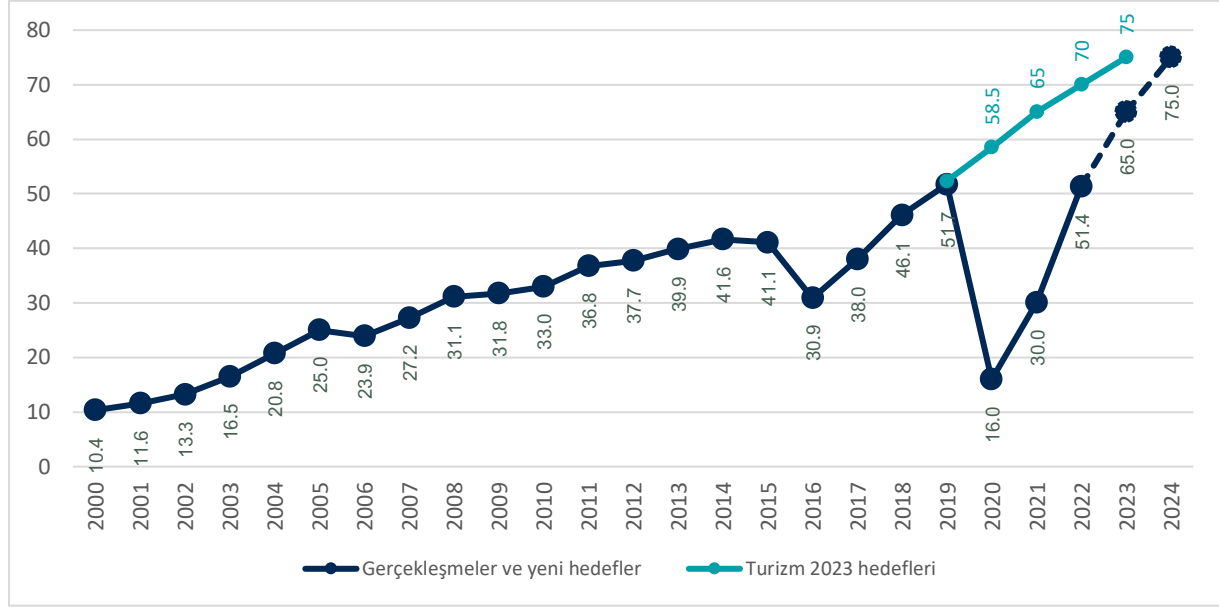
Türkiye turizmi

Türkiye küresel gezginlerin yoğun talep gösterdiği destinasyonlarından olan Akdeniz havzasının önemli bir turizm ülkesidir. Uzun yıllar ortalamalarına bakıldığında turizm sektörünün Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılasına doğrudan ve dolaylı katkısı yaklaşık yüzde 11 seviyesindedir. Uluslararası ziyaretçi sayısında tarihi rekor seviyeye ulaşılan 2019 yılında Türkiye, 51,2 milyon turisti ağırlamıştır. Bu performans ile 2019 yılında Türkiye dünyada en fazla turist ağırlayan altıncı destinasyon konumuna gelmiştir. Turizmin rekor kırdığı 2019 yılında turizmden yaklaşık 34 milyar ABD doları gelir elde eden Türkiye, bu gelir seviyesi ile ise dünyada 13. sırada yer almıştır (Şekil 2).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de turizm Covid-19 salgınından olumsuz etkilenmiş, 2020 yılında yaşanan kapanmanın da etkisiyle ağırlanan turist sayısı 16 milyonda kalmıştır. Salgın sonrası toparlanma

döneminde “Güvenli Turizm” ve “Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı” gibi yaratıcı politikalarla fark yaratan Türk turizmi, 2021 ve 2022 yıllarında hızlı bir toparlanma dönemine girmiş, 2022 yılı sonu itibariyle 2019 yılındaki rekor düzeydeki sayısına ulaşmış, turizm gelirlerinde ise 2019 yılını da geride bırakarak 46 milyar ABD doları ile tüm zamanların rekorunu kırmıştır.

Şekil 2. Türkiye'nin yıllık ziyaretçi sayıları, tahmin ve hedefleri (milyon kişi)

Kaynak: KTB ve Kapadokya Üniversitesi. 2023 ve 2024 yılları hedefleri göstermektedir.

Erzurum ilinin özellikleri

Erzurum, Doğu Anadolu'nun en eski ve en önemli şehirlerinden biridir. Arkeolojik kazılardan elde edilen bilgilere göre bölgede bulunan yerleşim merkezlerinin tarihi, MÖ 4 bin yıllarına kadar gitmektedir. Yaklaşık 6 bin yıllık zaman içinde Erzurum ve çevresinde hâkimiyet kuran pek çok devlet bulunmaktadır. İpek Yolu, Kürk Yolu, Baharat Yolu gibi tarihî ticaret kervanlarının Anadolu'ya giriş kapısı özelliğine sahip bölge, Orta Asya ülkelerine de yakın konumdadır. Bu nedenle Türkiye'den İran'a, Kafkaslara, Orta Doğu'ya ve Orta Asya'daki her türlü ticari ve turistik hareketlilikte doğrudan etkilenmektedir.

Erzurum Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası, kültür ve inanç turizmi, termal turizm, gastronomi turizmi, macera turizmi, yüksek irtifa spor turizmi, hüznün turizmi ve festival turizmi gibi turizm türlerinde, Türkiye turizminde küresel marka değeri yaratma potansiyeli yüksek illerden biri olan Erzurum'a yönelik özet biçimde ve odaklı bir yaklaşım ile hazırlanmıştır. *Erzurum Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası* aynı zamanda, Covid-19 salgını sürecinde ortaya çıkan yeni turizm eğilimlerini dikkate alarak güncellenen Türkiye Turizm Ana Planı kapsamında ortaya konan amaç ve hedeflerle uyumlu biçimde hazırlanmış ve Erzurum'un turizmdeki geleceğini inşa edecek yapı taşları niteliğindeki başlıkları ortaya koymayı amaç edinmiştir. Bu kapsamda *Erzurum Turizm Tanıtım ve Gelişim Yol Haritası*, ilin destinasyon yönetim sorumluluğunu üstlenmiş olan Erzurum Tanıtım ve Geliştirme Kurulu için sürdürülebilir ve gelir etkisi yüksek turizm gelişimi kapsamında oluşturulan başlıklarla bir rehber niteliği taşımaktadır.

1. Sürdürülebilirlik Çalışmalarını Artırma

Erzurum Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası'nda yer alan tüm başlıklar, sürdürülebilir turizm anlayışını kapsayan ilkeler ve uygulamalar ile uyumlu olacak şekilde hazırlanmıştır. Turizmde sürdürülebilirlik anlayışı ile yerel ekonomiye katkı sağlayarak yerel halkın refahını artırmak, kültürel ve sosyal çeşitliliğin devamlılığını sağlamak, turizmin hem çevre hem toplum üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek, doğal ve kültürel mirasın korunmasını sağlamak, ziyaretçilerin yaşam kalitelerini artırmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda *Erzurum Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası*'nda, il turizminin gelişmesi için;

- a. Turizmin doğal çevre üzerindeki negatif etkilerini azaltmak ve faydasını artırmak,
- b. Turizmin kültürel miras üzerindeki negatif etkilerini azaltmak ve faydasını artırmak,
- c. Turizmin yerel halkın sosyal ve ekonomik yaşamı üzerindeki negatif etkilerini azaltmak ve faydasını artırmak,
- d. Etkili sürdürülebilir bir turizm yönetimi geliştirmek ilkeleri benimsenmektedir.

Erzurum'un sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel varlıklar, destinasyondaki sürdürülebilir turizm gelişimi için önemli bir fırsat yaratmaktadır. Destinasyonda, bu güç unsurlarının etkili kullanımı ile farklı turizm etkinliklerinin sürdürülebilir biçimde yürütülmesi ve var olan fırsatların da yine sürdürülebilirlik kapsamında birer güç unsuruna dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için Erzurum turizmindeki tüm paydaşların, sürdürülebilir turizm anlayışında yaygın ve yüksek bir bilinç düzeyine ulaşması gerekmektedir. Bu çerçevede Mayıs 2022 itibarıyla Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan Ejder A.Ş.'nin bünyesinde "Sürdürülebilir Turizm Komisyonu" ve "Palandöken Destinasyonu Sürdürülebilirlik Komitesi" oluşturulmuş, Komisyon destinasyon çalışmalarını yürütmek üzere görevlendirilmiştir. Böylelikle Palandöken destinasyonunun tümünde sürdürülebilirlik çalışmaları başlatılmıştır. Ejder A.Ş.'nin hâlihazırda yürütmekte olduğu sürdürülebilirlik çalışmalarının tüm destinasyonda kısa sürede etkili uygulanabilmesi için çalışmalara hız verilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlik bilincinin tam performans ile inşa edilmesi için oluşturulan motto ve uygulamaların en kısa sürede tüm destinasyonda faaliyete geçirilmesi önerilmektedir.

Erzurum destinasyonunun sürdürülebilir turizmdeki bir diğer önemli hedefi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, TGA (Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı) ve GSTC (Global Sustainable Tourism Council) iş birliği içinde, yürütülen ulusal sürdürülebilir turizm standartları geliştirme çalışmaları ile uyumlu olacak şekilde, Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı kapsamında TR-I (konaklama sektörü) ve TR-D (destinasyon) kriterlerinin turizm endüstrisinde uygulamaya geçirilme sürecinde Türkiye'de örnek destinasyon olabilmektir. Bu kapsamda TGA ve GSTC iş birliği çıktılarının Erzurum destinasyonunun tüm turizm paydaşlarına (otel, seyahat acentesi, tur operatörleri ve destinasyon yönetimi) ivedilikle aktarılarak belirlenecek hedefler doğrultusunda aksiyon planının ortaya konması gerekmektedir.

Destinasyonda gerçekleştirilecek sürdürülebilir turizm politikaları çerçevesinde, çevresel, kültürel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Bu geniş kapsam içinde biyolojik çeşitlilik, su, enerji, atıklar, somut ve somut olmayan kültürel kaynaklar, turizmin ekonomik etkilerinden yerelin daha fazla katkı alması ve turizm hareketliliğinin yerel yaşam kalitesini artırması gibi birçok başlık dikkate alınmalıdır. Böylece bölgedeki turizm etkinlikleri kapsamında tüketime sunulan gastronomi ve bir kısmı hediyelik eşya olarak da kullanılabilen kültürel ürünlerin, yerel karakterli olması, turizmde kadın istihdamının desteklenmesi, yerel tarım faaliyetleri ile turizmin entegrasyonunun sağlanması, Erzurum'a ait coğrafi ürün tescilli gastronomi ve el sanatları ürünlerine odaklanarak döngüsel bir ekonomiyi hedeflemesi gerekmektedir. Bu odaklanma ile alınan sonuçlar hem söz konusu ürün ve hizmetlerin hem de destinasyonun ulusal ve uluslararası markalaşmasını destekleyebilecektir.

Erzurum Uzundere ilçesi, tarihî eser ve yapılara önem veren, taşıt trafiğinin azaltılması, yerel yiyeceklerin ön plana çıkarılması, hava kirliliğinin önlenmesi, geleneksel yapılarında var olan ekolojik

ve sürdürülebilirlik alanında yer alan özelliklerinin korunması ve yaşatılmasını önemseyen Cittaslow Ağı'na Türkiye'de üye olan 11. kent olma özelliğine sahiptir.

Sürdürülebilir turizm bağlamında Erzurum Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası rehberliğinde destinasyonda gerçekleştirilecek turizm etkinliklerinin, başta Palandöken olmak üzere aşırı turizm (overtourism) sebebiyet vererek ziyaretçi ve yerel halkın turizmden alacağı memnuniyeti azaltabilme ihtimalinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Özellikle Erzurum'da turizm işletmeleri ve ziyaretçilerden kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliği ile atık üretimini asgari düzeye indirmek, yöre halkını, işletme çalışanlarını ve misafirleri çevresel etki bağlamında bilgilendirmek ve “sorumlu işletme”, “sorumlu turist” gibi kavramları yaygınlaştırmak gerekmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası anlaşma kararlarına uygun olarak destinasyonda gerçekleştirilen özellikle bakır, mobilden ve krom madencilik faaliyetleri gibi hava, su ve toprak kirliliği gibi doğaya zarar veren, halk sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyen uygulamalara tedricen son verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Erzurum'da açılan Oltu Cağ Kebap Fabrikası'nda küçükbaş hayvanların eti kullanılmakta fakat yünü kullanılmamaktadır. Özellikle Erzurum'un dokuma ürünlerinden olan Eham ve Bardız Kilimi'nin ham maddesi koyun yünüdür. Yünlerin toplanarak eham ve kilimde kullanılması ile döngüsel ekonomide sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Ayrıca fabrikada eti işlenen küçükbaş hayvanların arka bacaklarında bulunan ve aşık olarak isimlendirilen dört yüzlü kemiklerin toplanarak Erzurum ilinin sokak oyunlarından olan “aşık oyunu”nda kullanılması sağlanmalıdır.

Erzurum'da Tortum Şelalesi ve Gölü, İspir Yedi Göller, Gökkuşuğu Tepeleri, Hınıs Kanyonu gibi doğal alan ve yaşam alanları ile yaban hayatı türleri ve endemizmin (yöreye özgü türlerin) korunmasını desteklemek ve bunlara verilen zararı asgari düzeye indirmek, bu uygulamalar süresince ve sonrasında koruma-kullanma dengesi esasında bunların bilinirliğini artırmak için eğitimler düzenlenmeli ve önlemler alınmalıdır. Güneş ve rüzgârdan enerji elde etme potansiyeli yüksek olan destinasyonda hâlihazırda bulunan rüzgâr türbinlerinin de, bölgedeki kuşların göç hareketleri ile insan ve doğal çevreye karşı olan olumsuz etkileri sınırlandırılmalıdır.

2. Rekabet Gücünü Artırma

Türkiye, ulusal turizm politikası kapsamında sürdürülebilirlik alanında küresel bir organizasyon olan GSTC (Global Sustainable Tourism Council) ile iş birliği içindedir. Bu kapsamda Türkiye, GSTC tarafından konaklama tesisleri, tur operatörleri ve destinasyonlar için ayrı ayrı ortaya konan küresel standartlara 2023, 2025 ve 2030 yıllarına kadar kademeli olarak erişmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda Erzurum gerek destinasyon ve gerekse destinasyon içinde adı geçen işletmeler için Türkiye'nin lider kenti olmayı hedeflemelidir. Kentteki sürdürülebilirlik çalışmaları, ayrıca yerel halkın turizme katılımı ve turizm ile yerel halkın refahının artırılması başlıklarında da etkili uygulamaları kapsamalıdır. Bu kapsamda geliştirilmesi hedeflenen ve küresel standartlarla uyumlu ulusal sürdürülebilirlik çabalarının bir çıktısı olan “Güvenli ve Yeşil Turizm Sertifikası” için Erzurum hem Türkiye hem de dünya destinasyonlarına örnek olabilmelidir. Bu sayede Erzurum, yeni dünyanın rekabet unsurlarında hassas yaklaşım ve uygulamalara hızla entegre olabilecektir.

Erzurum Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası kapsamında ortaya konan başlıklar ile olası turist sayısındaki artışlar ve başta Palandöken olmak üzere Erzurum merkezli kültürel ve tarihî yerler ile Tortum'da “aşırı turizm” (overtourism) kavramı ile karşılık bulan, yerel halkın yaşam kalitesi ve refahına muhtemel olumsuz etkileri üzerinde durulmalı ve kentin her alan ve başlıktaki turizm gelişimi, sürdürülebilirliğin, çevresel, sosyal ve ekonomik başlıklardaki gelişimine uygun olabilmelidir. Sürdürülebilirlik prensiplerine dayalı turizmin kentteki gelişiminin sağlanması için kent turizminin tüm paydaşlarının bir araya gelip izlenen yol haritasındaki sapma ve güncellemelerin belirlenerek yeni şartların ortaya çıkarabileceği durumları yol haritasına yansıtmayı sağlayabilecek, her yıl düzenlenecek Erzurum Turizm Şurası'nın hayata geçirilmesi önerilmektedir. Bunun yanında kentin turizm

envanterinin farklı turizm çeşitleri içinde ele alınıp, bu turizm çeşitlerine odaklanarak hedeflerin güncelleneceği çeşitli çalıştay, panel ve ortak akıl toplantılarının düzenlenmesinin faydaları da dikkate alınmalıdır.

Kültür, tarih, spor, sağlık ve kış turizmi gibi farklı alanlarda turistik değerlere sahip olan Erzurum, özellikle kış, sağlık ve kültür/tarih turizmi kapsamında turizm hareketliliğinin sağlanabileceği bir destinasyondur. Palandöken, kış turizmi merkezi olarak rekabet gücü yüksek bir alandır. Ayrıca Erzurum'da yer alan termal kaynaklar, tarihî ve kültürel değerler, Erzurum turizminin ön plana çıkması için önemli unsurlardır. Kentin turizm ve pazarlama komisyonları oluşturması ve bütünleşik yapıda turizm altyapı-üstyapı çalışmalarını yürütmesi gerekmektedir. Bu sayede bulunduğu bölgede ve ulusal düzeyde kültürel ve tarihî değer ile doğal kaynaklarıyla ön planda olabilecektir. Erzurum merkezde yer alan kültürel ve tarihî yapılaraya yönelik gününbirlik turların, Palandöken'in kış turizmi ve spor aktivitelerine erişmek amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Ancak Erzurum'a yönelik bu turizm hareketliliğinde destinasyonda kalma süresinin düşük olduğu görülmektedir. Bunun için turistlerin destinasyonda daha fazla zaman geçirebileceği şekilde ek turistik ürünlerin oluşturulması ve sunulmasına ihtiyaç vardır. Palandöken'in kış mevsiminde kayak turizmi amaçlı kullanılmasının yanı sıra diğer mevsimlerde dağcılık ve çim kayağı gibi ek turistik faaliyetlerle kullanılması hem turizm hareketliliğini sürdürülebilir hâle getirecektir hem de destinasyonun markalaşmasına katkı sağlayacaktır.

3. Tanıtım Çabalarında Bütünleşik Yaklaşımı Benimseme

Erzurum, diğer tüm başarılı destinasyonlarda örneği görüldüğü gibi destinasyonun turizm yönetim ve pazarlamasında paydaş katılımlı bir karar alma mekanizması ile başarıya ulaşabilecektir. Bu kapsamda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının stratejik kararlarına uygun, TGA'nın politika hedeflerinden biri olan İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulları kurulmuştur. Böylece Erzurum için *Erzurum Turizm Tanıtım ve Geliştirme Yol Haritası*'nda ortaya konan geliştirme önceliklerine uygun adımların koordinasyonu için Erzurum İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu'nun etkili ve katılımcı esasa göre çalışması önem arz etmektedir. Diğer taraftan Erzurum, birçok farklı turizm türünün uygulanmasına imkân veren doğal ve kültürel kaynaklar ile cazibelerinin çeşitliliği açısından bir ilden çok, küçük ölçekli bir ülke görünümünü vermektedir. Bu durum, ildeki turizmin tanıtım ve geliştirme başlıklarındaki yönetimini zorlaştırmakta, diğer bir ifadeyle birçok ilde kurulan ve bir anlamda Destinasyon Yönetim Örgütü işlevini üstlenmiş olan Erzurum İl Turizm Tanıtım ve Geliştirme Kurulu'nun işini zorlaştırmaktadır. Bu zorluğu aşmak amacıyla kimi uluslararası marka olmuş veya bu yolda önemli potansiyel barındıran Palandöken, Uzundere, Aziziye ve Yakutiye gibi dört destinasyon için Erzurum İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu'nun il geneli için ortaya koyacağı stratejik plan ile uyumlu olarak çalışan Alt Destinasyon Yönetim Örgütleri ya da Bağlı Alan Yönetimleri uygulamasına geçilmesi düşünülebilir. Bu noktada diğer bir seçenek ise kurulun örgütsel yapısı altında bu destinasyonların müstakil branş başlıkları olarak yer almasıdır. Her iki durumda da sayılan dört destinasyon için bu destinasyonlara özel bir hareket alanı ve karar alma mekanizması oluşabilecek ve sayılan dört destinasyon özelinde uzmanlaşma sağlanabilecektir. Özellikle birinci seçeneğin benimsenmesi durumunda kurul, turizmin gelişmiş ve bir marka değeri olan destinasyonların tek merkezden yönetme yetki ve sorumluluğunun kısmi devri ile merkezin yükünü hafifletebilecek ve bu destinasyonlar için daha hızlı ve isabetli kararların alınmasına imkân oluşturabilecektir. Diğer taraftan bu sayede söz konusu alt turizm yönetim örgütlerinin performansları daha rahat ölçülebilecek ve başarılı uygulamaların tüm il çapında yaygınlaştırılmasına da fırsat verebilecektir. Bu kapsamda ilin diğer ilçelerindeki turizm etkinliklerinin yönetimi, bu sayılan dört turizm alt destinasyonuna olan fiziki mesafe esas alınarak yapılabileceği gibi, Erzurum Kırsal Destinasyonlar Yönetim Örgütü gibi bir alt yapılanmayla da il turizm yönetimi daha etkili hâle gelebilecektir.

4. Turist Güvenliğini Artırma

Turistin destinasyonu ziyareti boyunca yapmış olduğu alışveriş ve harcamalarda ödediğinin karşılığını alması önemlidir. Bu konuda oluşabilecek değerinden çok yüksek fiyata satış ve dolandırıcılık gibi olayların önüne geçebilmek için yerel otoriteler tarafından her türlü işletme çok sıkı bir denetime tabi olmalıdır. AirBNB, couchsurfing gibi uygulamalar aracılığıyla kiralanabilen konutlardaki denetimsizliğin önüne geçebilmek için bu işlemlerin online olarak sıkı takibi yapılmalı, burada oluşabilecek güvenlik zafiyetlerinin önüne geçebilmek içinse tıpkı otel işletmelerinde olduğu gibi “kimlik bildirim sistemi” geliştirilerek uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca gerek şehir içine konulabilecek QR kodlar gerekse turiste yönelik aplikasyonlara eklenen seçenekler aracılığıyla bölge ziyaretçilerinin memnuniyet düzeyleri ölçülmeli ve her türlü geri dönüş bilgilerinin kolaylıkla iletilmesi sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra turizm hareketliliğinin yoğun olduğu bölgelere acil durum butonları konulmalıdır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan mobil uygulamaların bu kapsamda daha fazla rol alması sağlanmalı ve acil durumda aranacak ücretsiz numaraların eklenmesi gibi seçenekler üzerinde durulmalıdır.

Palandöken ve Konaklı kayak merkezlerinde pistlerde oluşabilecek güvenlik zafiyetlerini en aza indirmek için uygulanan güvenlik sistemlerinin (7/24 izleme) tüm destinasyonda uygulanması önerilmektedir. Ayrıca ziyaretçilerin olumsuz bir durum ile karşılaştığında konum bilgilerini yetkililere iletmesi ve acil durum ekiplerine ulaşması için Palandöken ve Konaklı kayak merkezlerinde hayata geçirilen mobil uygulamanın yine tüm destinasyonda uygulanması önerilmektedir.

5. Ulaşılabilirlik İmkân ve Niteliğini Artırma

Türkiye'nin batısını doğusu, kuzeyini güneyi ile bağlayan bir kavşak nokta özelliğine sahip bölge, tarihte ticari ve askerî geçiş güzergâhı işlevleri üstlenmiştir. Kafkaslar ve Sibiryâ ile etkileşimi nedeniyle köklü tarihi, Türkistan ve İran'dan gelen İpek Yolu, Kürk Yolu ile Çin, Hindistan ve İran üzerinden geçen Baharat Yolu gibi tarihî ticaret kervanlarının Anadolu'ya giriş kapısı niteliğindeki bölge, Orta Asya ülkelerine de yakındır. Bu nedenle, Türkiye'den Kafkaslara, İran'a, Orta Asya'ya ve Orta Doğu'ya olabilecek her türlü ticari ve turistik hareketlilikte doğrudan etkilenmektedir. Erzurum ili, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ildir. Kuzeyinde Doğu Karadeniz bölümüne, güneyinde Bingöl ve Muş'a, batısında Erzincan'a, doğusunda Ağrı, Kars ve Ardahan illerine sınırı vardır. Sınır illeri Ağrı, Ardahan, Artvin, Bayburt, Bingöl, Erzincan, Kars, Muş ve Rize'dir. Konumu nedeniyle komşu illerden kara yolu ile ulaşım kolaydır. Erzurum ülke sınırına sahip olmasa da İran, Azerbaycan, Gürcistan ve daha doğuda Orta Asya Türk cumhuriyetlerine coğrafi ve kültürel olarak oldukça yakındır. Ek olarak Orta Asya'ya ve Avrupa'ya açılan Kafkasya koridoru üzerinde stratejik konuma sahiptir. Ayrıca çevre iller ile iş birliği içinde tur programları geliştirmeye elverişli bir destinasyondur. İki coğrafi bölgenin geçit noktasında yer alması sebebiyle Erzurum, ziyaretçilerine farklı bir deneyim yaşatma imkânı tanıyacaktır. Çevre illerle bağlantılı yerli ve yabancı ziyaretçilerin en az bir geceleme yapacağı içeriği zengin tur programlarının hazırlanması, il genelinde geceleme sayısını artıracaktır. Diğer taraftan bu yönde artacak talebi karşılamak üzere ilin ilave konaklama yatırımları yapılması gerekecektir.

Erzurum turizm ulaştırmasında kara yolu ağıyla ağırlıklı konumdadır ancak hava yolu ve demir yolu hattı ile yurdun her tarafına bağlanmış bulunmaktadır. Her türlü uçuşun yapılabildiği modern iç hat ve dış hat terminalleri bulunmaktadır. Erzurum Havalimanı 1966 yılında hizmete girmiştir. Sivil ve askerî amaçlı hizmet vermektedir. Erzurum merkeze uzaklığı 13 km'dir. Erzurum Havalimanı'nın bugün kullanılan apron, terminal binası ve destek binaları 02.12.2005 tarihi itibarıyla hizmete girmiş olup 24 saat hizmet vermeye devam etmektedir. Türkiye'nin en uzun ikinci pistine sahip olan Erzurum Havalimanı, özellikle yolcu ve uçuş sayısının neredeyse tamamını iç hatlardan almaktadır. Ulaşım, belediye otobüsleri, taksiler ve havalimanı transfer araçları ile sağlanmaktadır. Havalimanının varlığı Erzurum'un turizm potansiyelinin kullanılması için önemli bir alt yapıdır. Havalimanından İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara ve Antalya illerine uçuş yapılmaktadır. Erzurum'da ulaşımı aksatan en önemli problem iklimdir. Erzurum Havalimanı, yoğun sisli havalarda dâhil uçakların güvenli bir şekilde

inmesini sağlayan CAT3 sistemine 2020 yılından itibaren sahiptir. Bu nedenle özellikle kış aylarında sorun hâline gelen uçuş iptalleri en aza indirilmiştir. Havalimanında ayrıca dış hat terminali bulunmaktadır.

İran Başkonsolosluğu Erzurum'da; Azerbaycan Başkonsolosluğu ise Kars'ta bulunmaktadır. Bu nedenle bu iki ülkedeki turistlerin Türkiye girişlerinin Erzurum üzerinde yapılabilmesi için dış hat sefer sayısı ve noktalarının artırılması gerekmektedir. Erzurum ilinin çeşitli ülkelerde toplam 11 kardeş şehri bulunmaktadır. Bu şehirler; İtalya/Fpggia, Gürcistan/Tiflis, İzmir, Nahçıvan, Çin Halk Cumhuriyeti/Heilong Eyaleti Harbin, İran/Tebriz, Kırım Özerk Cumhuriyeti/Bahçesaray, İran/Urumiye, Azerbaycan/Gence, Avusturya/Graz Şehri ve Avusturya/Schladming şehirleridir. Kardeş şehirleri bir araya getirerek turlar düzenlenmelidir.

Erzurum ili turistik Doğu Ekspresi güzergâhı içerisinde yer almaktadır. Turistik Doğu Ekspresi güzergâhı Ankara-Kars yönünde Erzincan'da 2 saat 50 dakika, İliç'te 3 saat 5 dakika ve Erzurum'da 2 saat 40 dakika duran turistik tren, Kars-Ankara yönünde ise Divriği'de 2 saat 50 dakika ve Bostankaya'da 3 saat 15 dakika mola vermektedir. Doğu Ekspresi'nin Erzurum'da 2 saat 40 dakika kalış süresi çok azdır. Bu nedenle turistlerin kalış süresini artıracak konaklamalarını teşvik edici programlar geliştirilmelidir. Ayrıca bu tür turistik seferlerde, Erzurum'a özel rekreatif faaliyetlerin ve gastronomik ürünlerin sunulması Erzurum iline ilgiyi artıracak ve turistlerin kalış süresini artırmaya olumlu etki sağlayacaktır. Bölgesel tren hatlarının Elazığ-Erzurum, Erzurum-Kars, Erzurum-Rize istikametine de planlanması için çalışmalar yapılması, çevre illerdeki turistin Erzurum'a gelebilmesine olanak tanıyacaktır.

Ankara-Sivas Yüksek Hızlı Tren Projesi'ne ek olarak Erzincan-Erzurum-Kars hattını kapsayan Hızlı Demiryolu Projesi planlanmalı ve en kısa sürede hayata geçirilmelidir. Hızlı trenin Erzurum'a kadar ulaşması hem yerli turist hem de yabancı turist sayılarında artış sağlanmasına katkı sunacaktır.

Karayolu ile 25 kilometre, kuş uçuşu 9 kilometre uzaklıkta olan Palandöken Kayak Merkezi ile Konaklı Kayak Merkezi arasında teleferik yapımı için fizibilite çalışmaları yapılmalıdır. Uygun bulunması hâlinde Palandöken Kayak Merkezi ile Konaklı Kayak Merkezi'ne teleferik yapılarak kış aylarında kış sporu için, yaz aylarında da doğa gezileri için kullanılmalıdır. Ayrıca bahse konu teleferik yatırımı yapıldıktan sonra teleferik, TÜBİTAK gökyüzü gözlem şenliklerinde kullanılmalıdır. Bu amacın gerçekleşmesiyle Erzurum ilinin her sezon ziyaretçi alması sağlanacaktır.

Son olarak Erzurum merkezde ve ören yerlerinde otopark sorunu bulunmaktadır. Bu nedenle kent içi yeni otopark alanları kurulmalı, raylı sistemle kent içi ulaşım imkânı sağlanmalıdır. Diğer taraftan özellikle yaya ve turistik ziyaretçi trafiğinin yoğun olduğu merkezlerde araç trafiğine kapalı yollar oluşturulmalı ve turistik noktalar arası ulaşım ağı güçlendirilmelidir. Turistik merkezler ile şehrin önemli noktaları arasında (şehir merkezi, TTA alanları, otogar, gar, havalimanı) toplu taşıma imkânının genişletilmesi ve yine turistik merkezler ile şehrin önemli noktaları arasındaki şehir turu otobüslerinin nicelik ve niteliğinin artırılması gerekmektedir. Bu yönde atılacak adımlar ve yapılacak yatırımlar, şehrin turizm gelişimini olumlu yönde etkileyecektir.

6. Nitelikli İşgücü Geliştirme ve İmkânlarını Artırma

Bölgede bulunan tüm tesislerin ortak katılımıyla oluşturulacak fon ile turizm okullarında okuyan öğrencilere karşılıklı burs imkânı sağlanabilir ve bu burs karşılığında öğrencilerin yaz aylarında bölgede çalışarak almış oldukları bursların karşılığını ödemeleri sağlanabilir. Bundan başka Erzurum İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu önderliğinde Erzurum'da turizm eğitimi veren orta ve yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler ve mezunlarının il içinde istihdamı teşvik edilmelidir. Ayrıca orta öğretim ve yükseköğretim kurumları ile işbaşı eğitim ve staj anlaşmaları yapmak suretiyle dönemsel olarak insan kaynağı ihtiyacının giderilmesi sağlanabilir. Diğer taraftan mevcut personelin özellikle ildeki turizm eğitimi veren kurumlar ve İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu liderliğinde yaygın eğitim

programları ile mesleki nitelik ve becerilerinin artırılması gerekmektedir. Buna ek olarak il genelinde turizm başlığında farkındalığın artırılması için taksi ve diğer ulaştırma araç şoförleri, doğrudan ve dolaylı ilgili esnaf ve genel olarak halk bu kapsamda ele alınmalıdır. Ek olarak termal turizm, kış turizmi gibi turizm türleri bağlamında hizmet sunan konaklama ve rekreasyon işletmelerinde çalışanlara yönelik hizmet içi eğitim çalışmaları, yükseköğretimde görev yapan akademisyenlerle entegre biçimde gerçekleştirilmelidir.

Bölgenin personel ihtiyacı ve istihdamı konusunda sorunlara çare olmak adına bölgede atıl kalmış kadın iş gücünün düzenlenecek eğitim programları ile turizm sektörüne kazandırılması düşünülmelidir. Böylelikle, özellikle yazları okulların kapalı olduğu dönemlerde turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu personel ihtiyacı sağlanırken öte yandan kış dönemi çalışmak istemeyip evi ve çocuğunun okulu ile daha yoğun ilgilenmek isteyen ev kadınları bunu gerçekleştirebilecektir. Ayrıca kış döneminde geliştirilecek projeler ile kadın iş gücünü halıcılık, el sanatları vb. işlere yönlendirerek arzu edenlerin sürekli olarak gelir elde etmeleri sağlanabilir.

7. Dijitalleşme ve Akıllı Turizm Uygulamalarının Etkili Kullanımı

Erzurum ilinin turistik alanları, kent haritaları, rotaları ve yeme-içme alanlarını kapsayan bir proje yapılmıştır. Fakat projenin etkili bir tanıtımı yapılmamıştır. Oluşturulan rotaların dijitalde bilinirliği artırılmalıdır. Ayrıca ilin tarihi, doğal, kültürel, gastronomi, inanç ve macera turizmi ile ilgili tanıtıcı mobil uygulamalar geliştirmeli, dijital portallar oluşturulmalı ve ildeki tarihî binalarda uygulanan QR kod teknolojisinin kültürel ve doğal alanlarda da uygulanarak ziyaretçilere yerinde ve doğru bilgilerin aktarılması sağlanmalıdır. Özellikle ilin coğrafi işaret almış ürünlerinin yer aldığı portallar oluşturulmalı ve var olan online alışveriş sitelerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Dijital kulaklıklarla rehber eşliğinde ören yerler desteklenmelidir. Müze ören yerleri ve şehir merkezlerinin bazı bölgelerinde ücretsiz wi-fi ağının genişletilmesi gerekmektedir. Dijital ve akıllı ekranların otoyol, otogar, havalimanlarında; yeme-içme yerlerinin ve ören yerlerinin tanıtımı ve kültürel rotalar için kullanılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra birçok topluluğa ve medeniyete ev sahipliği yapmış olan Erzurum'da sanal gerçeklik müzelerinin açılması da şehrin turizm potansiyelini arttıracaktır. Bununla birlikte dijital kataloglar oluşturulmalıdır. Müzeler için sanal koleksiyonlar oluşturulup online üyeliklerin alınması sağlanmalıdır. Özellikle Narman Peri Bacaları, Tortum Şelalesi, Yedi Göller gibi turistik alalarda drone kullanılarak turistlerin hatıra amaçlı fotoğraflarının çekilmesi sağlanmalıdır. Erzurum'da bulunan tüm turizm işletmelerinin dijital entegrasyonu sağlanmalıdır. Bireysel olarak Erzurum'a gelen ziyaretçinin özelliklerine göre rota oluşturabilecek bir yapay zekâ uygulaması geliştirilmelidir.

Destinasyonlardaki yapıları, rotaları, ilgi çekici yerleri ve turistik hizmetleri sanal gerçeklik ve akıllı gerçeklik uygulamaları aracılığıyla bir arada sunarak, ziyaretçilere kişiselleştirilmiş turlar sunan uygulamalardan yararlanılarak akıllı turizm rehberi hazırlanmalı ve herkesin kolay bir şekilde erişimine açık olmalıdır. Turistik alanları, restoranları ve şehir haritasını içeren bir web sayfası, sosyal medya hesapları ve mobil uygulaması, yerli ve yabancı turistlere yönelik olacak şekilde TGA İl Turizm Tanıtım ve Geliştirme Programı (İTGP) koordinasyonu ile geliştirilmeli; geliştirilecek bu uygulamalarla bölgeyi ziyaret eden turistler ihtiyaç duyacakları tüm bilgilere tek bir yerden ulaşabilmeli ve uygulamalar sayesinde bölgede yer alan konaklama tesisleri, restoranlar, müzeler, rotalar, macera etkinlikleri ve festivaller hakkında bilgilere kolaylıkla erişebilmelidir. Uygulamaya eklenecek anket ve memnuniyet seçeneği ile ziyaretçilerin memnuniyet düzeyleri ölçülmeli ve ziyaretçi profiline ilişkin bilgiler birinci elden sağlanmalıdır.

8. Tarım-Turizm Entegrasyonu ile Agro Turizmi Geliştirme

On Birinci Kalkınma Planı'nda savunma sanayi, turizm ve tarım, ülkemizin üç öncelikli gelişme alanı olarak ortaya konmuştur. Agro turizm, turizm, kırsal kalkınma ve tarımın ortak konusudur ve bu alandaki etkinlikler önemli ölçüde yerel ve sürdürülebilir gastronomi ile de ilişkilidir. Agro turizminin bir destinasyondaki gelişimi; yerel ve geleneksel tarımsal üretim teknolojilerinin ve yerel yemek

kültürlerinin kaybolmasının önlenmesi, hızlı ve kentsel yaşamın yükselişi ile çevreye yönelik olumsuz etkilerin önüne geçilmesi, üretirken ve tüketirken korumaya ve zarar vermemeye özen gösterilmesinin sağlanması, yerel üreticinin desteklenmesi ve köy nüfusunun hızla azalmasının önüne geçilmesi, turizm etkinliklerinin tarımsal üretim etkinlikleriyle entegre edilerek turizm hareketliliğinin ve gelirinin kırsal kalkınmayı destekleyecek şekilde kırsal alanlara aktarılması ve kırsal nüfusun turizmden elde edeceği faydanın artırılmasını sağlayabilmektedir. Yaşadığımız dünyanın geleceğindeki en önemli başlıklardan biri olan gıda, tarım ve turizmin ortak noktası durumundadır. Dünya genelinde artan kentsel yaşamın negatif etkileri, iklim değişikliği, suyun etkin kullanımı ve gıda güvenliği konusundaki farkındalık giderek artmaktadır. Bu eğilim beraberinde sağlıklı ve organik tarıma ve kırsal yaşama olan talebi artırmakta ve bu süreçte yerel tarımsal ürünlerin farklı pazarlama kanallarıyla turistlere ulaştırılması eğilimini güçlendirmektedir. Bu noktada agro turizm, kentsel yaşamdan bunalmış turistlerin doğal ortamla buluşmasına ve yerel gıdanın yerli ve uluslararası ziyaretçi talebi ile erişimine imkân veren ve her yaş ve gelir grubundaki ziyaretçiye yönelik deneyimsel turizm uygulamalarıyla hem kalış süresini hem de ziyaretçi gelirleri artıran bir turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçekten hareketle On Birinci Kalkınma Planı'nda, Tarım ve Kırsal Kalkınma başlıklarında yerel tarımsal ürünlerin katma değer yaratılmasına, coğrafi işaretli ürünlerin tespit, tescil, markalaşma ve tanıtımına, bu tür çabaların kırsal turizmi geliştirecek şekilde IPARD ve KKYDP Programları kapsamında desteklenmesine, tarım ve gıda ürünlerindeki geleneksel üretim ve saklama bilgisini gelecek kuşaklara taşıyacak girişimler ve iş birlikleri gibi alanların desteklenmesine özel olarak yer verilmiştir. Plan'daki bahislerinde geçen ve özellikle coğrafi işaretli ürünler vurgusuyla ortaya konan geleneksel tarım uygulamaları ile turizm ilişkisine ait vurgular, Türkiye'nin taraf olduğu Paris Anlaşması gibi birçok uluslararası sözleşmelerden doğan ve günümüz turizminin de en önemli başlığı hâline gelmiş olan "sürdürülebilirlik" başlığındaki yükümlülükler ve atılacak agro turizm gibi yeni turizm geliştirme hamlelerinin belirlenmesinde de kritik önem taşımaktadır. Günümüz turizminde destinasyonlar, özellikle kırsal alanlarını sürdürülebilir turizm uygulamaları ile bütünleştirerek kırsalın turizmden elde ettiği faydayı artırmak istemektedirler. Bu kapsamda, kırsal yaşamın parçası olan çiftlik ve tarım alanları, yeni mikro destinasyonlar hâline gelmekte, coğrafi işaretli ürünler başta olmak üzere yerel ürünleri erişilebilir ve cazip gastronomi ürünleri haline getirilebilmektedir. Deneyim turizmi ile bütünleşen agro turizmde, rekabet gücünü artıran yenilikçi ve farklı ürünler ortaya konabilmekte ve sonuçta agro turizmde markalar yaratılıp elde edilen kişi başı turizm gelirleri artırılabilir. Diğer taraftan bu tür çabalar, başta coğrafi işaretli ürünler olmak üzere, geleneksel tarımsal üretim uygulamalarını destekleyip bunları turizm talebinin hizmetine sunmasıyla hem turizm ve hem de tarım sektörü için örnek sürdürülebilir uygulamalar niteliği taşımaktadır. Böylece turizmde organik beslenme, slowfood (yavaş yemek) hareketi, kırsal kalkınma, tarım ve coğrafi işaretli ürünler başlıklarında ve sürdürülebilirlik konusundaki tüm bu önemli vurguların bileşkesi olarak agro turizm kritik bir önem kazanmıştır. Hem tarım hem de turizm şehri olan Erzurum'da bu iki başlık arasında entegrasyon, bir turizm ürünü olabilecek biçimde kurulmamış görünmektedir. Diğer taraftan Erzurum'da agro turizmin gelişmesiyle, ziyaretçilerin turizm destinasyonlarında yerel tarımsal ve gastronomi ürünleri ile buluşması sağlanarak yerel ürünlerin görünürlüğü artırılabilir, kırsal alanlarda turizmin gelişmesi sağlanabilecek, turizm sektörünün yerel tedarikçi ile çalışmasını teşvik edecek mekanizmaların gelişmesine katkıda bulunulabilecek, turizmde yerel ve mevsimlik ürünlerin tanıtımı ve sunumu artırılabilir, nüfusu sürekli azalan Erzurum kırsalında iç göçün şiddeti azaltılabilir, Erzurum kırsalında yaşam kalitesi artabilecek ve Erzurum turizmde talebin bölgesel yığılmasının etkisi azaltılabilir.

Erzurum, organik tarım faaliyetleri için elverişli tarımsal sahalara sahip bir destinasyondur. Pehlivanlı-Serdarlı-Sırakonaklar güzergâhı ekoturizm faaliyetlerinin yanı sıra tarımsal faaliyetlerin de gerçekleştiği ve turistik yönden kullanılması mümkün rotalardan biridir. Ayrıca Ovacık ve Dumlu yaylaları yine bu amaçla kullanılabilir turistik noktalardır. Erzurum'da 17 yayla, yöre halkı tarafından Haziran ayının ikinci yarısından Eylül ayının son haftasına kadar olan dilim içerisinde, hayvan otlatma amacı ile geçici konaklama alanı olarak kullanılmaktadır. Burada hayvancılık, arıcılık, alabalık yetiştiriciliği, seracılık, dut yetiştiriciliği yapılmaktadır. Dut pekmezi ve pestil, İspir Fasulyesi gibi ürünler kırsalda yoğun olarak

yapılmaktadır. Erzurum kırsal bölgeleri ekoturizm amaçlı birçok turistik çekiciliğe sahiptir. Bu bağlamda kırsal bölgelere yönelik turistik turlar, kent merkezi çıkışlı ekoturizm ve tarım turizmine entegre biçimde oluşturulmalıdır. Bölgenin geniş bir sahada yer almasından kaynaklı kırsal bölgeleri kapsayan alternatif tur rotaları oluşturulmalıdır. Bu rotalarda gastronomi değeri yüksek ürünlerin sunumu, ekoturizm kaynaklı doğal kaynakların keşfedilmesi ve organik olarak bölgede yetiştirilen tarım ürünlerinin kullanılması, turların turistik yönden zenginleştirilmesini sağlayacaktır.

9. Gastronomi Turizminde Uluslararası Kent Markası Yaratma

Erzurum ili sahip olduğu zengin kültürü ile çekici bir destinasyon olarak nitelendirilmektedir. Bu zengin kültürün meydana gelmesinde ilde bulunan yöresel turistik ürünlerinin varlığı ve çeşitliliği önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda değerli taşlar, yiyecek-ıçecekler, yöresel halk dansları, el sanatları ve yöresel kıyafetlerin zenginliği sebebiyle Erzurum, turizm alanında sürdürülebilir bir yapı arz etmektedir.

Doğal koşulları ve coğrafi konumunun elverişliliği, önemli uygarlık merkezlerine yakınlığı, Erzurum'un Anadolu'daki en eski yerleşim merkezlerinden biri olmasını sağlamış, şehri Asya ve Avrupa'yı bir köprü gibi birbirine bağlayan İpek Yolu üzerindeki en önemli kavşaklarından yapmıştır. Bu nedenle Türkiye konumu nedeniyle farklı kültürlerin geçiş güzergâhında bulunmuş ve yaşama alanlarını oluşturmuştur. Bu durum Erzurum'da Türk mutfak kültürünün zengin olmasını sağlamıştır. Ayrıca çevresinde bulunan Gümüşhane, Bayburt, Erzincan illerinin yanında, Rus, Kafkas ve İran mutfak kültürlerinden de etkilenmiştir.

Erzurum ve çevre illerde hayvancılık hem önemli bir geçim kaynağıdır hem de yörenin mutfak kültürüne temel oluşturmaktadır. İlde hayvancılık, turizm ve tarım etkinlikleri yüksek potansiyel sunmaktadır. Ancak her iki etkinliğin entegrasyonu ile sağlanacak turizm ve özellikle gastronomide katma değer yaratılması açısından, yerel halkın refah düzeyi ve gastronomi ürünlerinde turist memnuniyeti yeterli değildir.

Erzurum yöresinde önemli bir turistik ürün olan Cağ Kebabı, et yemekleri içerisinde en bilinen yöresel yemektir. İldeki 41 adet tescilli ve 33 adet başvurusu yapılmış, toplam 74 adet coğrafi işaretli ürün içinde özellikle gastronomi ürünleri dikkat çekmektedir. Bu kapsamda Erzurum Aşmalı Yahni, Erzurum Pekmezli Baklavası, Erzurum Ayran Aşı Çorbası, Erzurum Aşotu, Erzurum Civil Peyniri, Erzurum Demir Tatlısı, Erzurum Dut Çullaması, Erzurum Ekşili Dolma, Erzurum Eriştesi, Erzurum Et Kavurması, Erzurum Gliko, Erzurum Hasıta/Erzurum Hasuta, Erzurum Kadayıf Dolması, Erzurum Kesme Aşı Çorbası, Erzurum Küflü Civil Peyniri (Göğermiş Peynir), Erzurum Kıtılama Şekeri, Erzurum Mantısı/Erzurum Hingeli, Erzurum Peynir Helvası, Erzurum Su Böreği, Erzurum Sucuğu, Erzurum Tel Helvası, Erzurum Tereyağı, Erzurum Yumurta Pilavı, Erzurum Çaşır Salamurası, Erzurum Çiriş Yemeği, Erzurum Çortutu Pancarı, Erzurum Şalgam Dolması, Hasankale Lavaşı, Hıms Fasulyesi, Karnavas Dut Pekmezi, Narman Şeker Fasulyesi, Oltu Cağ Kebabı, İspir Kaymağı, İspir Kuru Fasulyesi, öne çıkan gastronomi ürünleridir. Bunun yanı sıra Soğan Dolması, Şalgam Çırtması, Ayva Dolması, Ekşili Yaprak Dolması, Kartol (Patates) Oturtması, Ekşili Yahni, Pastırmalı Ramazan Kıyması ve Yoğurtlu Kavurma, yörenin önemli et yemekleri olup günümüzde hâlâ halk tarafından yapılmaktadır. Ayrıca Erzurum merkez ve tüm ilçelerinde oluşturulan kadın kooperatiflerini destekleyici çalışmalarda bulunularak kadın kooperatiflerine bağlı yerel ürün satışı yapan işletmelerin bir arada hizmet verebileceği yerel gıda pazarı vb. nitelikli alanların oluşturulması, kadın iş gücü ve istihdamını desteklemek ve yerel gıdayı ön plana çıkarmak amacıyla önerilmektedir.

İlin sebze yemeği olarak bilinen en önemli yemeği Çaşır Kavurması'dır. Çaşır, ilkbaharda karların erimesinden hemen sonra yetişen yabani bir bitkidir. İlin çok bilinen bir diğer yöresel mutfak ürünü Kadayıf Dolması'dır. Kadayıf Dolması'nı takiben Demir Tatlısı, Dut ve Pestil Çullaması, Kırım Baklava, Hasıta, Kaz Lokması ve Hurma Tatlısı gelmektedir. Hamur işleri ise Sini Ketesi, Tatar Böreği, Erzurum Pastası, Şeker Ketesi ve Hores (Tel Peynir Helvası)'tir.

Diğer taraftan coğrafi işaret almış bu ürünlere yönelik kalite ve standart yönünde çalışmaların gerekli olduğu açıktır. Bu başlıkta dijital pazarlama kapsamında sosyal medyada tanıtım, e-ticaret çalışmalarının artırılması gereklidir. Yöresel yemekler konusunda tanıtım sadece son kullanıcıya yapılmamalıdır. Evvela üniversite, seyahat acenteleri, turist rehberleri, Ticaret ve Sanayi Odaları, STK'lar, kooperatiflerle birlikte yöresel yemeklerin tanınması ve turizme entegre edilmesi konusunda etkili çalışmalar yapılması gerekmektedir.

İl geneline yayılmış birçok lezzet ve tarif bulunmaktadır. Erzurum'da birçoğu yerel mutfaklara hapsolmuş durumdaki tarif ve menüler, ziyaretçilerle yeterince buluşturulamamaktadır. Erzurum'da yöresel mutfak kültürünü oluşturan mutfak ürünlerinin geleneksel yöntemler ve gıdalarla pişirilmesi ve aslını koruması, Erzurum yöresel mutfak kültürünün devamı için önem arz etmektedir. Bu nedenle yöresel yemeklerin reçetelerinin yer aldığı Erzurum Gastronomi Envanteri'nin çıkarılması ve dijitalleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca gastronomi görsellerinin dijitalleri oluşturularak pazarlama amaçlı bir dijital gastronomi varlığı oluşturulmalıdır. Ziyaretçilerin bilgiye ulaşması için Erzurum yöresel yemeklerinin tanıtıldığı bir gastronomi portalı oluşturulmalı, yaratıcı turizm kapsamında yöreye özgü yemeklerin hazırlanma aşamasına turistlerin dâhil olacağı, tarihî binalarda (Erzurum Hanları) yaşayan butik gastronomi müzeleri yapılmalı ve bu müzelere gastronomi alanında ünlü şefler, yerel ustalar ve ev hanımları davet edilerek tanıtım sağlanmalıdır. Özellikle Erzurum'un Uzundere ilçesi Cittaslow kenti statüsü almıştır ve sürdürülebilir turizm bakımından önemli bir yere sahiptir. Fakat ilçede ve ilde convivium bulunmamaktadır. Türkiye'de 31 convivium bulunmaktadır. Bu bağlamda tarım alanında üretim hacmine sahip olan Erzurum'da sürdürülebilir tarımın ve tarım bilgisinin gelişmesine katkıda bulunmak, yerel kurumlar, gastronomi kuruluşları, eğitim kurumları, üretici birlikleri, çevre koruma kuruluşları ve basın-yayın organlarıyla ilişki içerisinde ortak çalışmalar yaparak sürdürülebilirlik hedeflerine uyum sağlayabilmek için ilde convivium kurulmalıdır.

Erzurum'da Kandırif Peyniri, Karın Kaymağı Peyniri, Koyun Peyniri, Civil Peynir, Göğermiş Peynir, Kerti Peynir, Tuluğ Peyniri önemli gastronomik ürünler içinde yer almaktadır. Erzurum peynirleri turizm faaliyetlerine dönüştürülmeli, peynirlerin tanıtımı yapılmalı, ziyaretçiler peynir yapım sürecine dâhil edilmeli ve Erzurum'un eski yapılarından biri restore edilerek deneyimsel turizme imkân veren, hem tarımsal üretim geleneğinin sürdürülebilirliğini sağlayabilen hem de yüksek gelirli ve tatmin etkili turizm yapabilme imkânını sağlayan Erzurum Peynir Evi ve Müzesi açılmalıdır. Erzurum Peynir Evi ve Müzesi'ne ek olarak Erzurum Yöresel Gastronomi Evi kurularak bir bütün oluşturulabilir. Gastronomi Evi içerisinde yöresel yemeklerin, yöresel peynirlerin, yöresel ekmeklerin, yöresel tatlıların sunulduğu ve turistler tarafından yapımının deneyimlendiği alanlar oluşturulmalıdır.

Gılıg, Lorlu Somun ya da Lorlu Gılıg, Acem Ekmeği, Tandır Ekmeği, Hasankale Lavaşı, Kaymaklı, Pide, Somun, Yufka Yağlaması Erzurum iline özel ekmek çeşitleri içerisinde yer almaktadır. Bu ürünler, turistik hediyelik ürün hâline getirilerek katma değerli bir yapıya kavuşturulmalıdır. Ayrıca Erzurum Yöresel Gastronomi Evi içerisinde satışının da yapılabileceği stantlar oluşturulmalıdır.

Erzurum'da yetiştirilen karadutlardan Erzurum'a özel "Karadut Şerbeti" yapılmalı, "Karadut Şerbeti"nin Erzurum'a özel bir içecek olarak tanıtımı yapılmalı ve bu içecek yöresel yemeklerde sunulmalıdır. Turistik Doğu Ekspresi'nde Erzurum'un yöresel yemeklerinin tanıtımı yapılmalıdır. Özellikle tatlı olarak yapılan Erzurum Muşmula Turşusu'nun, Dağ Armudu Turşusu, Dağ Elması Turşusu olarak da yapılması önerilmektedir.

İlde bir gastronomi rotası yoktur. Gastronomi rotası oluşturmalı ve tanıtımı yapılmalıdır. Bu kapsamda özellikle seyahat acenteleri ve tur operatörleri ile görüşerek Erzurum'un gastronomi rotasının oluşturulup tanıtılması ve özel turlar düzenlenmesi için çalışmalar yapılarak deneyimsel turizme imkân veren, hem tarımsal üretim geleneğinin sürdürülebilirliğini sağlayabilen hem de yüksek gelirli ve tatmin etkili turizm yapabilme imkânı veren bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Gastronomi ürünlerinin tanıtımı ve markalaşmasında uluslararası festivaller en önemli destekleyiciler olacaktır. Türkiye'nin toplam turizm gelirinin %20'sinin gastronomi kaynaklı olduğu; İspanya'da ise bu oranın %30 olduğu

düşünülürse, Erzurum'un turizm gelirlerini artırması için gastronomi turizmine vereceği önemin gerekçeleri açıkça anlaşılacaktır.

10. Uzundere'yi Cittaslow Ağı Kapsamında Etkili Tanıtma

Küreselleşmenin dayanılmaz cazibesi ile şehirleri saran hız, bazı kavramların yavaş yavaş yok olmasına neden olmaktadır. Geleneksel kimlikler, yaşayış biçimleri, yemekler, mimari yapılar küreselleşmenin etkisi ile değişmekte ve insanları tüketen bir yapı hâlini almaktadır. Tüketim odaklı bu yaşam biçiminin insanlara mutluluk getirmemesi, farklı bir yaşam tarzı arayışının doğması gibi nedenler Cittaslow hareketinin doğmasını sağlamıştır. Türkiye, 1999 yılında Cittaslow Ağı'na katılmıştır ve toplamda 21 Cittaslow kentine sahiptir.

Türkiye'nin en yüksek şelalesi olan Tortum'a ev sahipliği yapan, dünyanın biyoçeşitlilik açısından en zengin bölgelerinden biri olan Kafkasya Ekolojik Bölgesi'nin batı ucunda bulunan Uzundere, Türkiye'nin 11. Cittaslow kentidir. Uzundere'nin yavaş şehir yönünün tanıtım eksikliği bulunmaktadır. Özellikle bu noktada, ilçenin tanıtımını yapan belgesel ve filmlerin hazırlanması ve videolarının çekilmesi önem arz etmektedir.

Yerli halkın yaptığı geleneksel el sanatları ve bahçe mahsullerinin e-platformlarda tanınırlığı artırılmalı, yöresel ürünler için kooperatiflere standartlar getirilmeli ve ürünler için sertifikasyon alınmalıdır. Ayrıca her yıl yapılan Cittaslow Genel Kurulu'nun Erzurum'da yapılması sağlanabilir. Bu sayede Cittaslow'a üye olan kentlerin ili tanınması sağlanabilir. Geleneksel ürünlerin yapılışı sergilenerek ilçeye gelen ziyaretçilerin de deneme yapması ve deneyim yaşaması sağlanabilir. Sokak lezzetlerine ilişkin bir alan oluşturulabilir. İlçede organik pazarlara yönelik olarak Erzurum Yöresel Tohum Merkezi kurulabilir ve "Tohum Takası Şenlikleri" düzenlenebilir. Ayrıca Uzundere ilçesinde turistik ev pansiyonculuğu veya çevreye saygılı, doğal ve tarihî mimari dokuya uygun butik otellerin öne çıkacağı birtakım projeler yapılabilir.

11. Macera Turizmi Geliştirme

Coğrafyasının büyük bölümünü dağların oluşturduğu Erzurum, 3000 metreyi aşan yükseltileri, vadileri, nehirleri, gölleri, jeolojik oluşumları, sarp kayalıkları, sıradağları ve yaylalarıyla çok sayıda macera turizmi aktivitesi için elverişli şartlara sahiptir. Tortum Şelalesi, Çoruh Nehri, Hınıs Kanyonu ve İspir Yedigöller'e giden stabilize yollar, macera kaynaklı turizm faaliyetleri için önemli destinasyonlar ve turistik değerlerdir. Doğa yürüyüşü, rafting, kano, jeep safari, dağ bisikleti ve yamaç paraşütü gibi aktivitelere elverişli birçok alan bulunmaktadır. Ayrıca Ejder A.Ş. tarafından yıl içerisinde su sporları şampiyonası, çadır kampları, yetişkin ve çocuk macera parkları, dağcılık ve kaya tırmanışı eğitimleri, kano rafting turları, MTB bisiklet turları vb. etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Erzurum'da hâlihazırda rafting için kullanılan Çoruh Nehri, turistlerin ulaşımı için uygun hâle getirilmelidir. Ayrıca bölgede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği alt ve üst yapı olanaklarının oluşturulması gerekmektedir. Hınıs Kanyonu'nun doğa yürüyüşleri için kullanılmasının yanında debisinin yüksek olduğu dönemlerde rafting amaçlı kullanımı da teşvik edilmelidir. Bölgenin sürdürülebilirliğini koruyucu biçimde turizm faaliyetinin gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Bölgede yamaç paraşütü alanlarının tespit edilmesi, turistler için gerekli olan bölgenin teknik özelliklerini sunan tanıtım broşürlerinin hazırlanması, aktivitenin gerçekleştirileceği alana ulaşım için haritalandırmaların sağlanması gerekmektedir. Bölgeye gerek ulaşım sürecinde gerekse ulaşım sonrasında turistlerin konaklama olanakları için bilgilendirici broşürlerin oluşturulması, macera turizminin gelişimini sağlayacaktır.

Erzurum dik yamaçlar, yüksek dağlar ve engebeli arazilere sahip olduğu için ilin macera turizmi bağlamında değerlendirilmesi ve bu bağlamda yapılabilecek aktivitelerin belirlenmesi gerekmektedir. Bölgede rafting, yamaç paraşütü, dağ yürüyüşü gibi aktivitelere ek olarak delta kanat uçuşu, tulumlu

kanat uçuşu, zipline gibi macera turizmi aktivitelerine uygun alanların tespit edilmesi ve gerekli olan alt yapının oluşturulması, macera turizminin yaygınlaştırılması için önem arz etmektedir.

12. Tarih ve Kültür Turizmini Canlandırma

Uzun yıllardır çeşitli medeniyetlerin yaşadığı Erzurum, birçok tarihî yapıya ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'daki en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Erzurum'da Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar'a ait çok sayıda kalıntı günümüze ulaşmayı başarmıştır. Erzurum ilinin sahip olduğu kiliseler, kervansaraylar, camiiler, kültürel değerler, ilin kültür ve inanç turizmi açısından zengin bir envantere sahip olmasını sağlamıştır. Erzurum, tarihî eserlerinin yanı sıra geleneksel halk oyunları, üretimi devam eden el sanatları ve yöresel lezzetleri ile de dikkat çekmektedir. Ancak kültür ve inanç turizmi için güçlü kaynaklar olan bu eserlerin çevre düzenlemeleri ve tanıtım etkinlikleri yeterince yapılmadığı için bu eserlerin potansiyelleri tam olarak sergilenememektedir.

Erzurum Kalesi, Pasinler Kalesi, İspir Kalesi, Pısrık Kalesi, Pazaryolu Laleli Kalesi, Keçili Kalesi, Bardız Kalesi, Hırçer Kalesi, Güzel Hisar (Avnik) Kalesi, Pernek İri Ağaç Oğlan Kalesi, Erzurum Tabyaları, Yakutiye Medresesi, Çifte Minareli Medrese, Ulu Camii, Murat Paşa Camii, Gürcü Kapı Camiisi, Kurşunlu Camiisi, Narmanlı Camii, İbrahim Paşa Camiisi, Caferiye Camiisi, Lalapaşa Camiisi, Üç Kümbetler, Aslan Paşa Külliyesi, Ebu İshak Kazeruni Türbesi, Cincime Sultan Kümbeti, Abdurrahman Gazi Hz. Türbesi, Rüstem Paşa Kervansarayı, Erzurum Arkeoloji Müzesi, Öşvank Kilisesi, Kongre Binası, Çoban Dere Köprüsü, Atatürk Evi, Haho Kilisesi (taş cami), Urartu Kale Kalıntısı, Hıms Kalesi, Erzurum Arkeoloji Müzesi, Türk-İslam Eserleri ve Etnografya Müzesi (Yakutiye Medresesi), Atatürk Evi Müzesi, 23 Temmuz Erzurum Kongre Binası Resim Heykel Müzesi ve Galerisi, Cennetzade Han, Gümrük Hanı, Hacılar Hanı, Komesli Han, Hacıbekir Kervansarayı, Karasu Han, Dikyar Hanı, Kırkçeşme Hamamı, Murat Paşa Hamamı, Şeyhler Hamamı, Tahta Hamamı, Lala Mustafa Paşa Hamamı, Erzurum Hamamı, Çifte Göbek Hamamı, Hanım Hamamı, Saray Hamamı, Boyahane Hamamı, Orta Bahçe Mahallesi Hamamı, Ziya Paşa Hamamı Erzurum ilinin tarihî ve kültür çeşitlikleri içerisinde yer almaktadır.

Âşıklık Geleneği'nin UNESCO Somut Olmayan Dünya Miras Envanteri'ne kayıtlı olmasının yanında Damat Kına Gecesi geleneği, UNESCO tarafından 1995 yılında "Hoşgörü" ödülü verilen pastanenin varlığı, hekat (hikâye) anlatma geleneği, kentin kültür turizmi açısından sahip olduğu güçlü yönleridir. Bu zenginliklere kültür turlarında yer verilmeli ve bunların tanınırlığı artırılmalıdır.

Erzurum; camileri, kümbetleri, hanları, hamamları, kaleleri ve kiliseleri ile önemli bir kültür merkezi potansiyeline sahiptir. Ayrıca Erzurum'da 11 taş ev ile 1 hanın birleşimiyle oluşturulan Erzurum Evleri bulunmaktadır. Evler; mimarisi, sergilenen antika eşyaları, sunulan yöresel lezzetleri ile yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir. Erzurum Evleri'nin etkili tanıtımının yapılması gerekmektedir.

Erzurum'un Uzundere ilçesinde yer alan ve Gürcülerin hacı olmak için ziyaret ettikleri Öşvank Kilisesi'nin restorasyon çalışmalarına hız verilmesi ve yılda en az bir kez ibadete açılması, inanç turizminin gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Öşvank Kilisesi tarihsel süreçte Ermeniler tarafından da restore edildiği için Ermeniler için de önemli bir yere sahiptir. Haho Kilisesi (Meryem Ana Kilisesi) günümüzde camiye çevrilmiştir. Gürcüler için önemli bir yere sahiptir. Bu bilgiler ışığında Erzurum'un turizm gelirlerini artırmak için kültür turizmi ve inanç turizmine vereceği önemin gerekçeleri açıktır. Bu amaçla Erzurum, zengin kültürel kaynaklarını ortaya koyacağı tanıtma ve geliştirme hamleleri ile uluslararası bir kültür ve inanç turizmi marka kenti olabilmeye aday görünmektedir. Bu doğrultuda kültür ve inanç turizmi için yerel inanç rotalarının oluşturulması, kültür ve turizm değerlerinin hikâyeleri ile birlikte ortaya çıkarılması ve tanıtımının yapılması, dijital tanıtım materyallerinin hazırlanması, ulaşım ve alt yapı imkânlarının iyileştirilmesi, tarihî ve kültürel yapıların restorasyon çalışmaları ile özellikle restorasyon ve kazı çalışmalarına hız verilmesi, tanıtım ve pazarlama etkinliklerinin planlanması, ören yerlerinde ve antik kentlerde ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanabileceği alanların yapılması, şehrin kültür ve inanç turizmi potansiyelinin tanıtım etkinliğinin

artırılması ve bu kapsamda dijital ortamlarda sunulacak tanıtım filmlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Nene Hatun Millî Parkı'nda yer alan tabyaların restore edilerek yöreye ait el sanatlarının deneyimsel olarak sunulabileceği bir yaşayan müze hâline getirilmesi önerilmektedir.

Erzurum için kültür envanterinin oluşturulup kültür rotasının hazırlanması ve hazırlanan rotaların daha kolay ulaşılabilir olması için kişiye özel Erzurum Rotaları Uygulama Rehberi'nin oluşturulması gerekmektedir. Erzurum ilindeki müzeler, medreseler, camiiler, kaleler gibi tarihî alanlar için artırılmış gerçeklik ile deneyim etkinlikleri planlanmalıdır. Ayrıca tanıtım amaçlı dijital oyun yazılımı yaptırılarak Z kuşağının Erzurum'a ilgi duyması sağlanabilir.

13. Hüzün Turizmini Geliştirme

Hüzün turizmi, savaş alanlarının mabetleşmesi sonucunda orta çıkan ve keder olgusuna vurgu yapan alternatif bir turizm türüdür. Ulusal kimlik kazanmak amacıyla bağımsızlık mücadelelerinin verildiği mekânlar, hüzün turizmi destinasyonları içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle millî duyguları derinden hissetmek isteyen insanlar da bu alanları ziyaret etmekte ve bu tür alanları mabetleştirmektedir. Bu nedenle bu ve benzeri hareketlilik, turizm çeşitliliği ortaya çıkarmaktadır.

Erzurum ilinde bulunan, 2009 yılında millî park ilan edilen Nene Hatun Tarihî Millî Parkı özellikle hüzün turizmine uygun bir alan olarak değerlendirilebilir. Millî Park, Erzurum'un Yakutiye ilçesinde 387 hektarlık bir alan içerisinde bulunmaktadır. Millî Park, içerisinde bulundurduğu tabyalar ile 1877-1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı esnasında düşmana karşı önemli bir savunma sağladığı için çok önemlidir. Aziziye ve Mecidiye Tabyaları, Rus güçlerine karşı verdiği mücadele ile önemli bir yere sahip olan Nene Hatun'un kabri ve Aziziye Şehitleri Anıtı, Millî Park içerisinde yer almaktadır.

Bahse konu tabyaların hüzün turizmi kapsamında "Harp Tarihi Müzesi" şeklinde planlanıp artırılmış gerçeklik uygulamaları ile ziyaretçilerin tarihî olayları kısmen de olsa yaşamaları için deneyimsel etkinlikler düzenlenebilir. Bu etkinliklerin birden fazla yabancı dil sunularak gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda özellikle seyahat acenteleri ve tur operatörleri ile görüşerek Nene Hatun Tarihî Millî Parkı için özel turlar düzenlenmesi için çalışmaların ve tanıtımların yapılması gerekmektedir. Planlanan özel tur içerisinde Erzurum Kongresi'nin yapıldığı binaya da yer verilmelidir.

14. Ekoturizmi Geliştirme

Erzurum doğal kaynakların yoğun olduğu bir destinasyondur. Bu bakımdan destinasyonda kuş gözlemciliği, şelaleler, yaylalar, dağlar, kanyon gibi doğal alanların ekoturizm amaçlı geliştirilmesi önerilmektedir. Bu amaçla ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyette bulunan kültür turu firmaları ile tur rotaları oluşturularak görüşmelerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle Çoruh Nehri, Hınıs Kanyonu, Tortum Şelalesi, Tortum Kelebekler Vadisi, Palandöken, Sultan Sekisi, İspir Yedigöller, Narman Beş Göller ve peri bacaları gibi doğal alanların, ulaşım şartları dikkate alınarak alternatifli biçimde ekoturizm rotası hâline getirilmesi gerekmektedir. Alternatifli ekoturizm rotaları belirlendikten sonra konaklama, yeme-içme vb. temel ihtiyaçların karşılanabileceği noktalar oluşturulmalıdır. Ziyaretçilerin daha kaliteli zaman geçirebilmeleri için yürüyüş yolları yapılmalı, selfie noktaları planlanmalıdır. Ekoturizm rotaları planlandıktan sonra ilgili kültür turu firmalarınca veya il bazında yerel yönetimlerce bu rotaların tanıtımı ve kullanılması amaçlı tur programlarının gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

15. Kış Turizmini Canlandırma

Erzurum kış turizmi olanaklarıyla turistik bir merkez konumundadır. Palandöken Kayak Merkezi'nde Uluslararası Kayak Federasyonu (FIS) tarafından tescilli iki pist bulunmaktadır. Ayrıca Palandöken Kayak Merkezi'nde tam otomatik suni karlama sistemleri, uzaktan çığ oluşturma (GAZEX) sistemleri, gece kayağı aydınlatma sistemleri, güvenlik kameraları, skipas turnike geçiş sistemleri, online skipas alma olanakları ve fiber alt yapı bulunmaktadır. 2011 yılında 25. Dünya Üniversiteler Kış Oyunları'na ev sahipliği yapan Erzurum, Türkiye ve dünya kış turizminin yeni cazibe merkezlerinden biri olmuştur.

Palandöken Kayak Merkezi FreeStyle şampiyonası, buz tırmanış şampiyonası, buz tasarımları workshopu, snowdown hill şampiyonası, funn park (dev salıncak, insan sapanı, zipline) yamaç paraşütü, kızak, kar voleybolu, Palandöken tur kayağı organizasyonlarına ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Erzurum, New York Times Gazetesi tarafından 2011 yılında yayınlanan bir makalede dünyada görülecek şehirler sıralamasında 18. sırada yer almıştır. Kayak için Kasım-Nisan ayları aralığında hizmet sunması, kış turizmi bağlamında oldukça elverişli olduğunu göstermektedir. Palandöken, kış turizmi dışında macera turizmi faaliyetleri için de elverişli konumdadır. Ek olarak kongre turizmi amaçlı kullanımı da mümkündür. Tüm bu yönleriyle Palandöken Kayak Merkezi, Erzurum için turizm merkezi durumundadır. Palandöken’de konaklama olanakları yeterli durumdayken, merkezde hizmet kalitesini artırıcı eğitsel faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi avantaj sağlayacaktır. Palandöken’in yaz mevsiminde çim kayağı ve macera turizmi amaçlı kullanılması turistik hareketliliği canlı tutacaktır. Şehir merkezine yakın olması bu planlamayı destekler niteliktedir. Zira Palandöken’i ziyaret eden turistler için aktivite çeşitliliği fırsatı sağlamaktadır.

Erzurum, kış turizmi bağlamında Palandöken Kayak Merkezi dışında, şehre 17 km uzaklıkta olan Konaklı Kayak Merkezi ve şehre 36 km uzaklıkta yer alan Kandilli Kuzey Disiplinli Kayak Merkezi’ne de sahiptir. Kandilli Kuzey Disiplinli Kayak Merkezi her mevsim için ayrıca kullanılabilir niteliğe sahiptir. Ayrıca Erzurum-Çat yolu üzerinde yer alan atlama kuleleri, curling alanı, buz hokeyi salonları ve buz salonları, her türlü kış turizmi aktivitesi için Erzurum’da alt yapının olduğunu göstermektedir. Kayak merkezlerinde pist ve lift durumlarını anlık olarak ileten mobil uygulamalar, web siteleri, 2D-3D interaktif haritalar ile turistler kayak merkezi hakkında bilgilendirilmektedir. Bu bakımdan Erzurum’un kış turizmi aktivitelerine ev sahipliği yapması, gelenekselleştirme hedefli kış turizmi festivalleri gerçekleştirilmesi ve ulusal ve uluslararası düzeyde kış sporlarına ev sahipliği yapması önerilmektedir. Ek olarak kayak merkezlerine gelen ziyaretçiler için alternatifli kış sporları aktivitelerine yönelik eğitim ve deneyim içerikli paket hizmetler oluşturulması, kaynakların etkin kullanılmasını sağlayacağı gibi bölgede turizm hareketliliğini de artıracaktır.

16. Yüksek İrtifa Spor Turizmini Canlandırma

Erzurum, konumu itibarıyla çevrili olduğu sıradağlar ve yaylaları ile Türkiye’nin en yüksek şehri konumundadır. Erzurum Havalimanı’ndan şehir merkezi 10 km, Palandöken Kayak Merkezi ise yalnızca 15 km’dir.

Yükseklik antrenmanı için en uygun süre 3-4 haftadır. Antrenmanlar ne kadar sık tekrarlanırsa adaptasyon o kadar çabuklaşır. Bir sezonda birkaç defa tekrarlanabilir. Yükseklik antrenmanlarında, yalnızca 10 günlük bir süre bile (minimal süre) etkili olmaktadır.

Erzurum’da Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezleri’nden biri bulunmaktadır. Bu Merkez yetenekli gençleri olimpiyatlara hazırlamak üzere kurulmuştur. Erzurum’da boks, atletizm, buz pateni ve kayak dallarında olimpiyatlara sporcu yetiştirilmektedir. Bu merkezin dijitalde tanınırlığını artırmak gerekmektedir. Ayrıca uluslararası spor federasyonları ile görüşmeler yaparak uluslararası ünlü sporcu ve spor takımlarının bu alanlarda kamp çalışmalarının yapılması sağlanmalıdır. Özellikle artırılmış ve sanal gerçeklik teknolojileri kullanılarak sporculara alternatif çalışma alanları oluşturulmalıdır. Millî atlet Elvan Abeylegesse gibi ünlü sporcuların hazırlıklarını Erzurum ilinde yaptığını anlatan videolar çekilmeli ve tanıtımı yapılmalıdır.

Yüksek İrtifa Kamp Merkezi ve konaklama işletmeleri, ortak bir çalışma ile son teknolojiye uygun, modern kondisyon merkezi ve şok havuzları kurabilir. Futbol kamp merkezinin çekiciliğini artırmak adına alışveriş, kaplıca, kültür ve şehir turları gibi çeşitli turistik aktivitelere yer verilebilir. Büyük futbol takımlarının katılacağı, ülke genelinde ses getirecek bir futbol turnuvası düzenlenebilir. Sezon öncesi kamp dönemlerini Erzurum’da geçirmelerini sağlamak amacıyla yurt içi ve yurt dışı liglerden büyük takımlara özel tarifeler sunularak kamp merkezinin bilinirliği artırılabilir. Futbol kampı için gelen spor kulüplerinin talebi doğrultusunda ihtiyacı karşılayacak standartlarda bir kros alanı oluşturulabilir. Futbol kamp merkezinin çekiciliğini artırmak için alışveriş, kaplıca, kültür ve şehir turları gibi çeşitli turistik

aktivitelere yer verilebilir. Tanıtım için gerekli katalog, afiş ve tanıtım kitapçığı, videolar birçok dilde hazırlanmalıdır.

17. Uluslararası Marka Festivaller Şehri Olma

Erzurum, kimi UNESCO etiketli olan hem somut ve somut olmayan kültürel mirası hem de kimisi coğrafi işaretli olan tarımsal ve gastronomi ürün zenginliği ile uluslararası festival markaları yaratmak için çok elverişli bir ortam sunmaktadır. Erzurum uluslararası marka değeri yaratabilecek festivaller ortaya koymada oldukça avantajlı bir konumdadır. 2011 Dünya Üniversiteler Kış Oyunları'na, 2017 yılında Avrupa Gençlik Olimpik Kış Festivali'ne ev sahipliği yapan Erzurum, 2023 yılında ISF Dünya Okullar Kış Oyunları'na ev sahipliği yapacaktır.

Erzurum'da düzenli olarak uluslararası ve ulusal düzeyde festivaller ve etkinlikler düzenlenmektedir. Bunlar arasında Çağ Kebap Festivali, Tortum Âşıklar Şenliği, Oltu Uzunoluk Koroğlu Şenlikleri, Tortum Karakucak Güreşleri, Narman Samikale Âşık Sümmani Etkinlikleri, Aziziye Tabyaları Spor Şenlikleri, Geleneksel Balıklı Göl Festivali ve Karakucak Güreşleri Şenlikleri, Armutlu Festivali, İspir Panayırı, Şenkaya Bal Festivali, Erzurum Winterfest Palandöken, 1048 Pasinler Savaşı Etkinlikleri, Bardız Şehitler Etkinliği, Buz Tırmanışı Etkinliği, 1001 Hatim, Uluslararası Emrah Özbay Buz Tırmanış Festivali, Kar Film Festivali, Icebreak Palandöken, TÜBİTAK Gökyüzü Gözlem şenliği sayılabilir.

Erzurum'un güçlü bir gastronomiye sahip olması nedeniyle Uluslararası Erzurum Gastronomi Festivali ile Uluslararası Buz ve Kar-Kızak Festivali marka hâline getirilmelidir. Uluslararası Kamp Festivali organize edilebilir. 1048 Pasinler Zaferi kutlamaları ulusal boyutta kutlanmalı ve marka hâline getirilmelidir. Türkiye'nin en büyük teleskobunun bulunduğu Erzurum'da "Uluslararası Gökyüzü Gözlem Festivali" yapılabilir.

Erzurum'da 500 yıl önce başlayan 1001 Hatim Geleneği'nin etkili bir tanıtımı yapılarak İslam ülkelerine yönelik turların planlaması yapılabilir. Özellikle ilçelerdeki yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve kurumların planladıkları şenlik, organizasyon ve festivaller tek bir portalda toplanmalı ve benzer nitelikli organizasyonlar birleştirilerek güçlü bir sinerji oluşturulmalıdır.

Erzurum, bir taraftan geleneksel kaynaklarına dayalı marka festivaller geliştirirken, diğer taraftan modern sanat ve eğlence yaklaşımlarına bağlı festivaller de ortaya koyabilmeli, sürdürülebilir bir sinerji yakalamak için planlanan festivallerin tarihleri değiştirilmemeli, uluslararası programlarda yer alması sağlanarak marka festivaller yaratabilmelidir. Erzurum'un marka festivaller yaratmadaki kritik kurumu; İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu olacaktır. Kurul bünyesinde ildeki tüm festivallerin envanteri yapılmalı, tarım ürünleri, kültürel varlıklar ve gastronomi unsurları üzerinde geliştirilecek yeni festivaller yaratılmalı, bunlar arasında markalaşma fırsatları analiz edilmeli, festival yerleri tesis edilmeli, organizatör anlaşmaları uzun dönemli yapılmalı, etkinlikler uluslararası takvimlere sokulabilmeli ve destinasyon festivallerinin pazarlama planlaması Kurul'un koordinasyon ve denetimi altına alınmalıdır.

18. Termal Turizmini Canlandırma

Erzurum'un Pasinler, Ilıca ve Köprüköy ilçeleri, kaplıca turizminin yoğun olduğu merkezlerdir. Yine kent merkezine yaklaşık 20 km uzaklıktaki Ilıca ilçesindeki büyük ve küçük kaplıcalar da çeşitli romatizmal hastalıklara şifa arayanların uğrak yeri hâlinedir. Bunun yanında yaklaşık 60 km ötedeki Köprüköy de coşkun, kaynayan suyundan dolayı halk arasında "Deli Çermik" diye adlandırılan, çamuru ile meşhur kaplıca bulunmaktadır.

Erzurum merkezini ziyaret eden turistlerin kent merkezine yakın olan Ilıca Kaplıcaları gibi termal noktalarda konaklaması için tanıtım çalışmalarının yapılması, termal turizmin canlandırılması için önerilmektedir. Ayrıca Erzurum'da termal turizmin geliştirilmesi için termal kaynakların olduğu bölgelerde hizmet koşullarını iyileştirici eğitsel faaliyetlerin yapılması ve konaklama olanaklarının

profesyonelleştirilmesi gerekmektedir. Ek olarak termal kaynaklarda rehabilitasyon amaçlı hizmet sunulması, sağlık turizmi kapsamında turistlerin ilgili yerleri ziyaret etmesine imkân sunacaktır.

19. Nitelikli Hediyelik Eşya Envanterini Geliştirme

Destinasyondaki nitelikli hediyelik eşyalar ya yerel kültür kaynaklı ürünler ya da üst gelir grubuna yönelik kuyumculuk, mücevher veya ipek dokumalı halılar gibi geleneksel el sanatları ürünleri üzerine tasarlanmalıdır. Erzurum çok önemli SOKÜM varlıklarına sahiptir. Erzurum bölgesinde Oltu, Kuvars, Kalsedon, Agat, Opal, Lapislazulli, Turkuvaz, Bakır, Parajenezi, Malakit, Azurit, Opsidyen, Oniks gibi yarı değerli süs taşları da çıkarılmaktadır. Erzurum Oltu Taşı işçiliği ile çok meşhurdur. Oltu taşından yapılan tespihler, ağızlıklar, gerdanlıklar, broşlar, küpeler ve saç tokaları yörenin en önemli hediyelik eşyalarından olup Rüstempaşa Kervansarayı (Taşhan)'nda satışa sunulmaktadır. Erzurum'da bakırcılık ürünleri de hediyelik eşyalar olarak satılmaktadır. Bunlardan Oltu Taşı, Erzurum Ehlam Dokuma Kumaşı, Karnavas Bezi coğrafi işaret tescilli olan ürünlerdir. Bunun haricinde ildeki Civil Peynir, Erzurum Çadır Salamurası, Erzurum Çortutu Pancarı, Erzurum Demir Tatlısı, Erzurum Dut Çullaması, Erzurum Eriştesi, Erzurum Kıtılama Şekeri, Erzurum Pekmezli Baklavası, Erzurum Peynir Helvası, Erzurum Su Böreği, Erzurum Sucuğu, Erzurum Tereyağı, Erzurum Tel Helvası, Hasankale Lavaşı, Hasankale Fasulyesi, Kadayıf, Dut Pekmezi, Küflü Civil Peynir (Gögermiş Peynir), Narman Şeker Fasulyesi gibi gastronomik ürünler, farklı gelir grupları için özgün hediyelik eşya üretimlerine kaynaklık edebilecek durumdadır. Fakat gastronomik ürünlerin hediyelik nitelikte satışı gerçekleştirilmemektedir. Bu nedenle Erzurum'da Oltu taşının, bakırcılık ve deri ürünlerinin hediyelik eşya satışı yapıldığı gibi yöresel gastronomik ürünlerin de satışının yapılabileceği, tarihî bir mekân restore edilerek faaliyete geçirilmesi önem arz etmektedir. Kurulmasını önermiş olduğumuz Erzurum Yöresel Gastronomi Evi ve Müzesi içerisinde yer alması daha uygun görünmektedir.

Erzurum'da kuyumculuk ve gümüş işlemeciliği de önemli bir yerer sahiptir. Özellikle Erzurum burması, koçbaşı gibi özel altın işleme ürünlerin gramajları turistlere göre ayarlanarak turistlerin beğenisine sunulabilir. Hediyelik eşyaların satışının yapıldığı Rüstempaşa Kervansarayı, Tebrizkapı Kültür Sanat Çarşısı'nın farklı dillerde dijitalde tanıtımlarının yapılması, hediyelik eşya rotasının ve yöresel hediyelik eşya envanterinin oluşturulması gerekmektedir. Oltu taşından yapılan hediyelik ürünlerde orijinallik sertifikası verilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Oltu taşı hediyelik tasarım atölyelerinin, deneyimsel turizme imkân veren, üretim geleneğinin sürdürülebilirliğini sağlayabilen yüksek gelir ve tatmin etkili turizm yapabilme imkânı sağlayan bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Özellikle Erzurum'da "Maden Müzesi" açılması için çalışmalar yapılmalıdır.

İlin kendi üretimi olan ve köklü bir kültürel geçmişe sahip bu zanaat ürünlerinin nitelikli hediyelik eşyalara dönüştürülmesi işi, kapsamlı bir projeyi gerektirmektedir. Bu çalışma, Erzurum İl Tanıtım ve Geliştirme Kurulu liderliğinde, üniversitenin, ulusal ve uluslararası tasarım uzmanlarının ve yerel zanaatkar paydaşların katılımıyla gerçekleştirilmelidir. Bu sayede sadece turizm sektörü nitelikli ve özgün hediyelik eşyalara kavuşmayacak, aynı zamanda kırsaldaki kadın iş gücünün iş yaşamına kazandırılması mümkün olabilecek ve geleneksel üretim, yöntem ve süreçlerinin sürdürülebilirliği de sağlanmış olacaktır.

20. Kent Peyzajını Düzenleme ve Rekreatif Alanları Artırma

Günübirlikçilerin uğrak noktası hâlinde olan Erzurum kent merkezi, kültürel ve tarihî yapılarıyla kültür ve tarih turizmi için önemli bir yerdir. Şehir merkezinin kültürel ve tarihî yönden turizm amaçlı kullanımı, şehirde turizmde canlılığı sürekli kılabilir. Ayrıca kış turizminin kentte gelişmiş düzeyde olması, yine kentin kış mevsiminde de turistik amaçlı aktif olarak kullanıldığını göstermektedir. Kent peyzajı ve rekreatif mola noktaları geçirilen zamanın kalitesini yükseltmelidir. Diğer yandan söz konusu rekreatif mola noktaları, tasarımları ile kent peyzajına destek olurken, aynı zamanda dinlenerek eğlenebilme imkânlarıyla donanmalıdır. Bu türde ortamlar oluşturmak ve şehre estetik doku kazandırmak, Erzurum kent yönetimi için öncelikli bir başlık olmalıdır.

Şehir merkezinde gezi ve alışveriş rotaları ve selfie noktalarının oluşturulması, şehrin silüetini zenginleştiren ve şehrin tarihî değerlerini yansıtan nitelikte bir peyzaj tasarımının yapılması, ziyaretçilerin deneyimleri ve alışveriş motivasyonlarını artırılacaktır. Böylece kentin peyzajına çok önemli katkıda bulunulurken aynı zamanda yerel halkın yaşam ve sosyal hayat kalitesi de çeşitlenip yükseltilmektedir.

21. Erzurum Destinasyon Markası Geliştirme

Erzurum'da yer alan Palandöken Kayak Merkezi, kış turizminde markalaşmış turistik ürün durumundadır. Ayrıca son yıllarda Ejder3200 markası ortaya çıkarılmıştır. Palandöken'in diğer mevsimlerde dağ yürüyüşü ve çim kayağı gibi farklı amaçlarla kullanımı, kayak merkezinin marka değerini artırıcı nitelikte olacaktır. Kayak merkezine ek olarak kent merkezinin kültürel ve tarihî yönden birçok turistik ürüne sahip olması kentin markalaşması bakımından önemlidir. Erzurum termal turizm faaliyetleri bakımından merkez içinde kaplıcalara sahip olmasıyla oldukça avantajlıdır. Kültür ve tarih turizmi amaçlı gelenlerin veya kenti kısa süreli ziyaret eden turistlerin, termal turizmi de aktif olarak kullanması durumunda turistik ürün çeşitliliği artacaktır. Ek olarak kent merkezi dışında, ilçelerde ekoturizm bağlamında kullanılabilir birçok doğal kaynak vardır. İlgili alanlara yapılacak tur programları, yine Erzurum'un turizmde marka kent olması için avantaj sunmaktadır. Son olarak, Erzurum macera turizmi veya ekstrem sportif aktiviteler için de uygun kaynaklara sahiptir. Bu kaynakların aktif biçimde kullanılabilirliği planlar geliştirilerek turizmde şehre farklılık kazandırılabilir. Bu farklılık rekabet düzeyini artırırken markalaşma için de katkı sağlayacaktır.

İsmet İnönü Bulvarı No: 32
06100 Emek, Ankara

Esentepe Mahallesi Büyükdere Cad.
No: 127 Astoria AVM B Blok Kat: 4
34394 Şişli, İstanbul